

POROČILA REPORTS

MUZEJI ZA SOCIALNO HARMONIJO Prispevek Slovenskega etnografskega muzeja

265

Dediščina je sistem idej in vrednot, ki opredeljujejo vizijo sveta, osebne in skupinske percepcije ter načine življenja, in treba jo je poznati in razumeti kot proces obnavljanja, ki zagotavlja kontinuiteto med snovjo, življenjem, prostorom in časom. Vsi smo odgovorni za univerzalno dediščino, opozarjajo muzeji po vsem svetu, kar ob posebnih priložnostih, kot so generalne konference ali praznovanje mednarodnega muzejskega dne, izpostavlja tudi ICOM – Mednarodni muzejski svet.

Med glavnimi izzivi po vsem svetu so danes predvsem okolje, kultura, gospodarski in socialni trajnostni razvoj. Naloga muzejev je delovati kot posredniki pri teh preobrazbah s spodbujanjem socialne harmonije in v smeri nujne zaščite in varstva vseh vrst dediščine, zlasti v državah in regijah, kjer so viri dediščine ogroženi zaradi oboroženih konfliktov, lakote, podnebnih sprememb in nezakonite trgovine.

V letu 2010 je ICOM za temo Mednarodnega muzejskega dne in za osrednjo temo 22. generalne konference (Šanghaj, november 2010) izbral geslo *Muzeji za socialno harmonijo*, in sicer kot ponoven poudarek in poziv muzejem po vsem svetu, da lahko z dediščino povezujejo, spodbujajo spoštljiv vzajemni odnos med kulturami in prispevajo k trajnostnemu razvoju. Še ena tovrstna aktualna tema, ki se jih ICOM loteva v zadnjih letih, čeprav pod različnimi naslovi, kot na primer *Muzeji povezujejo kulture 2006*, *Univerzalna dediščina 2007*, *Muzeji kot dejavniki družbenih sprememb in razvoja 2008*, da bi povečal zavest o pomenu muzejev za oblikovanje bolj harmonične družbe in pospešil njihovo dejavnost na tem področju. Gre torej za še eno od številnih pobud muzejem za razmislek. Kako se pravzaprav prilagoditi v globalnem gospodarstvu in okolju, v globalnem svetu ekonomske, socialne in ekološke krize, in kako prispevati k trajnostnemu razvoju? Do katere meje je sploh še mogoče gojiti kolektivno zavest oz. univerzalno odgovornosti v ozračju, kjer prevladuje realnost odtujenega sveta, individualizirana družba in globalna kultura in kjer nenehno nastajajo nova okolja in poslovne prakse, ki se neprestano spreminjajo?

V kontekstu teh dilem in realnosti morajo muzeji svojo vlogo v družbi vedno znova prilagajati in iskati odgovore na vprašanja, kako izboljšati kakovost svojih strokovnih storitev ob dajanju prednosti krepitvi zmogljivosti na vseh ravneh, še posebej glede

na osnovne funkcije (dokumentacije, raziskave, varstva, konservacije, komunikacije in izobraževanja), in kako vzpodbuditi boljši in širši dostop in uporabo znanja, ki ga ustvarjajo. Poleg tega so vedno bolj izpostavljeni gospodarskim kriterijem, kjer vse bolj prevladuje količinsko opredeljevanje dela in osredotočenje na kriterij številčnosti (npr. število obiskovalcev, razne druge oblike zaslužkov). Takšno stanje je zavajajoče in ne meri dovolj na ozaveščanje javnosti o vitalni vlogi muzejev pri izpostavljanju raznolikosti in ustvarjanju občutka pripadnosti skupnosti. Povzroča pa tudi napetosti med področjem varstva dediščine in razvojem.

266

V izbrani temi Muzeji za socialno harmonijo sta poudarjena univerzalnost in spodbujanje dialoga med različnimi kulturami. ICOM 2010 predstavlja pomemben mejnik za medkulturni dialog in spodbujanje medsebojnega in medgeneracijskega spoštovanja ob poudarjanju praks za vključevanje mladih ljudi v muzeje. Gre za prispevek k razumevanju namena in vloge muzejev pri pospeševanju pristopov za promocijo socialne harmonije in vključenosti.

Kako lahko muzeji prispevajo k socialni harmoniji?

Koncept harmonije je pomenljiv za človeštvo v celoti. Glavne značilnosti socialne harmonije so dialog, strpnost, sožitje in razvoj, ki temeljijo na pluralizmu, raznolikosti, konkurenčnosti in ustvarjalnosti. V njenem jedru je sposobnost skupnega delovanja ob sprejemanju razlik oz. prizadevanju najti skupen jezik, ne da bi ogrozili različne identitete.

Socialna harmonija je prisotna na različnih ravneh: vključuje harmonijo med vsemi etičnimi skupinami in kulturami (med prevladujočo kulturo in subkulturami in med kulturami različnih družbenih razredov); harmonijo v smislu spoštovanja neke dežele ali kulture; harmonijo med različnimi religijami; harmonijo med človekom in naravo.

Ustrežno in realno je torej govoriti o vlogi, ki jo imajo muzeji v družbi in na področju socialne harmonije, v kolikor se soočajo z realnostjo sveta sprememb in v kolikor so že izkazali željo, da se angažirajo in da pomagajo pomiriti konflikte – z dediščino vzpostaviti sožitje, dialog med različno mislečimi in kulturno raznolikimi.

Muzeji zagotavljajo strukturirano platformo za interakcije med kulturami, zaradi česar so idealni ambasadorji medkulturnega komuniciranja, kar prispeva k lažjemu pridobivanju poznavanja kultur in vpogleda vanje skozi njihovo objektivno predstavljanje dejstev in zgodovine.

Francoski sociolog in politolog Jaques Attali in ameriški futurolog James Chung sta na generalni skupščini ICOM junija 2009 v Parizu analizirala vpliv gospodarske krize na muzeje. Po mišljenju Jacquesa Attalija (npr. avtor dela *Hrup*) sta ekološka tematika in prost vstop močan trend, ki bo v bodoče preobrazil muzeje v žive prostore socialne narave. Po mnenju Jamesa Chunga pa skozi ponovno osredotočenje na jedro svojega poslanstva lahko muzeji izkoristijo gospodarsko krizo, ki jih je spodbudila k zastavljanju vprašanj o razvoju družbe in o novih pričakovanih njihovega občinstva.

Ob tem kaže omeniti, da se je Slovenski odbor ICOM odzval na izziv Evropskega leta medkulturnega dialoga že v letu 2008 (v času predsedovanja Slovenije Evropske skupnosti) in se pridružil številnim programskim iniciativam ter se že takrat, na

posebnem seminarju *Muzeji – stičišča medkulturnega dialoga*, osredotočil na vlogo muzejev v družbi. Medkulturni dialog je trajnostne narave in pomena, saj zajema vsa področja človekovega bivanja. Razumeti ga je treba kot proces, ki vzpodbuja in krepi sožitje, strpnost in razvoj – torej glavne značilnosti socialne harmonije.

Poznavanje drugih kultur skozi razlike: prispevek Slovenskega etnografskega muzeja k socialni harmoniji

Področja kulturne dediščine, katere varuhi so muzeji, torej ne gre zapostaviti v primeru spodbujanja dialoga med kulturami. V današnjem medkulturnem, večnacionalnem okolju je treba graditi vezi, ki omogočajo srečevanja med posamezniki in družbenimi skupinami, skupnostmi. Pri doseganju teh ciljev se muzeji danes že obračajo na ljudi bolj neposredno. Skozi izobraževalne vsebine in druge oblike (razstave, strokovne razprave, delavnice, mednarodna srečanja, simpoziji, predavanja, glasba, film) o zgodovini, kulturi in okolju muzeji lahko 'proizvajajo' več znanja, razumevanja, spreminjanje odnosa in večjo strpnost. V končni fazi to vodi k spoštovanju drugih načinov življenja, kultur, verstev, pogledov in družbenih razmer in hkrati k miroljubnejšemu svetu, k trajnostnemu pozitivnemu razvoju o zaščiti pokrajin in družb.

267

Obstajajo različni pogledi in pristopi muzejev do promocije medkulturnega dialoga, vključenosti in socialne harmonije, čeprav jih to zadeva vse. Nekateri med njimi imajo takšno naravnost zapisano že v svojem poslanstvu – to so predvsem muzeji t. i. kultur, na primer: Musée Dauphinois v Grenoblu, Musée des Civilisations v Quebecu, Musée du quai Branly, Pariz, londonski Horniman Museum, Tropen Museum v Amsterdamu ter številni drugi, v Sloveniji pa Slovenski etnografski muzej.

Na primeru **Slovenskega etnografskega muzeja** – njegovi stalni razstavi, ciklusu razstav v SEM-ovem pomladnem dialogu s kulturami 2010 ter nizu prireditev bosta v nadaljevanju ilustrirana vloga in prispevek muzeja z vidika angažiranega muzeja na področju socialne harmonije, medkulturnega dialoga in povezovanja kultur.

V kontekstu poslanstva Slovenskega etnografskega muzeja in v kontekstu zahtev časa, v katerem živimo, bi lahko sklenili, da je Slovenski etnografski muzej kot muzej kultur zasnoval svojo drugo stalno razstavo in se preobraža v dinamičen družbeni prostor, ki postaja priljubljena platforma za interakcije med kulturami. Predvsem v minulih treh letih in pogosto ob raznovrstnih projektih (npr. gostujoče razstave) opozarja na raznolikost kulturnih identitet in pomembnost njihovega ohranjanja in poznavanja.

Primeri

Druga stalna razstava SEM: Jaz mi in drugi: podobe mojega sveta

Glede sožitja in sobivanja gre kot prvi in osrednji primer Slovenskega etnografskega muzeja pri izpostavljanju dialoga in sožitja med kulturo in naravo, med človekom in naravo, med naravo in civilizacijo, med kozmopolitizmom in globalizmom ... izpostavi

njegovi stalni razstavi – prvo, naslovljeno *Med naravo in kulturo* (ki je zakladnica slovenske in zunajevropske etnološke dediščine vsakdana in praznika), in drugo z naslovom *Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta*.

Predvsem slednja predstavlja nov izziv (svojevrsten podvig), saj je posvečena človeku in spraševanju o njegovem bitju in biti, ki je opredeljena z danostmi (geografskimi, demografskimi, biološkimi, kulturnimi), ki človeka umeščajo v svet. Razstava *Jaz, mi in drugi* je namenjena razmisleku in postanku človeka, premisleku o ljudeh, in svetu, razumevanju usod, družb in kultur, medsebojnemu razumevanju in interakciji med različno ali enako mislečimi ljudmi in skupinami. Je razstava o osebni, skupni in univerzalni dediščini – kaj je, kako nastaja in kakšen pomen ima in o “sobivanju skupnega univerzalnega in enkratnega v vsakem človeku”.^{1, 2} Pod naslovom Druženje ob klepetu potekajo v SEM dogodki, namenjeni pogovorom med ljudmi, vzpostavljanju dialoga o temah, ki jih odpira druga stalna razstava.

Naslednja primera sta: kot prvi primer letošnji pomladni cikel (v glavnem fotografskih) razstav pod naslovom *SEM-ov pomladni dialog s kulturami*, ki ga je SEM posvetil predstavitev različnih kultur, bodisi skupnostim ali deželam: razstavi iz Tajvana – fotografska razstava *Sublimni Tajvan* – njegove naravne in kulturne znamenitosti in *Lepota kitajskega slikarstva* – reprodukcije iz zbirke Narodnega muzeja v Tajpeju (odprtje 4. marca); romska razstava *Vidim te, vidiš me* (odprtje 8. aprila, ob svetovnem dnevu Romov); ameriški razstavi ob Ameriških dnevih 2010 v Sloveniji (*Land in Her Own Name* in *There are No Renters Here*, odprtje 12. aprila); izraelska razstava *Hebrejski rokopisi* (odprtje 5. maja, v okviru dogodkov Ljubljane – svetovne prestolnice knjige in Festivala Fabula); nepalska razstava *Sagarmatha: slovensko nepalsko praznovanje najvišje gore sveta* (odprtje 28. maja); in kot drugi primer niz dogodkov s ciljem pospeševanja medkulturnega dialoga, vključenosti in socialne harmonije, na primer romski dogodki, lončarski festival, Darfur.

SEM-ov pomladni dialog s kulturami 2010

Sublimni Tajvan in Lepota kitajskega slikarstva

SEM-ov pomladni dialog s kulturami 2010 se je začel s tajvanskima razstavama *Sublimni Tajvan*³ in *Lepota kitajskega slikarstva*⁴, ki sta po eni strani obeležili kitajsko

¹ Janja Žagar, citat z razstave *Jaz, mi in drugi*, 2009.

² Po besedah avtorice idejne zasnove razstave *mag. Janje Žagar* “opazovanje, spoznavanje vodi človeka v razumevanje sveta in svoje vloge v njem”. (Razstavni deli: *Jaz – posameznik / Moja družina – moj dom / Moja skupnost – moj domači kraj / Moja odhajanja – čez meje domačega kraja / Moj narod – moja država / Moja ali tuja drugačnost – širni svet / Jaz – moj osebni svet*).

³ Razstavo *Sublimni Tajvan* sestavljajo štirje nizi fotografij štirih tajvanskih fotografov, ki so fotografirali naravna in kulturna bogastva Tajvana (Republike Kitajske), otoške dežele z izredno pestro naravo in etnično in kulturno raznolikostjo, ki leži v Zahodnem Pacifiku med Ljudsko republiko Kitajsko, Japonsko in Filipini.

⁴ Razstavo *Lepota kitajskega slikarstva: reprodukcije iz zbirke Narodnega muzeja* sestavlja 28 reprodukcij dragocenih slik krajin, cvetlic, živali in podob iz zbirke NLP, ki predstavljajo različne stile in razvoj kitajskega slikarstva v različnih dinastijah.

novo leto, praznik pomladi in 20. obletnico smrti slovenskega zdravnika, kirurga in misijonarja

dr. Janeza Janeža (1913–1990), ki je od leta 1952 pa vse do konca svojega življenja živel v Tajvanu in predstavlja pomembnega pionirja slovensko-tajvanskih stikov, ki do leta 1951 niso obstajali;⁵ po drugi strani pa prinesli nova odkritja druge dežele in kulture.

Razstavi je spremljal Drugi simpozij Tajvan II, o modernem konfucijanstvu v Tajvanu, kitajski kolonizaciji, kulturni tradiciji in običajih itd., ki ga je SEM pripravil v sodelovanju s Tajvanskim raziskovalnim centrom.

“The American Frontier”: Gospodarica na svoji zemlji in Tu ni najemnikov

269

V SEM-ov pomladni dialog s kulturami ter v okvir prireditve Ameriški dnevi 2010 sodita tudi gostujoči razstavi *“The American Frontier”: Gospodarica na svoji zemlji in Tu ni najemnikov*. Razstava je z izbranimi arhivskimi slikami iz zbirke Državnega zgodovinskega društva v Nebraski in Državne univerze Južne Dakote oz. s 26 več kot sto let starimi fotografijami predstavljala bogato pionirsko zgodovino ZDA in pričarala utrinke le nekaterih od mnogih tisočev ljudi, ki so za vekomaj spremenili lice tega skrajnega roba ozemlja na zahodu ZDA oz. t. i. “American frontier”⁶. Gre za pretresljive zgodbe ljudi (predvsem žensk) in družin, ki so po sprejetem zakonu o zemlji priseljencev (1862, izdal ga je ameriški kongres) dobili na tem območju 160 juter geodetsko izmerjene državne zemlje.

Vidiš me – vidim te: kulturna raznolikost skozi romski pogled

Slovenski etnografski muzej v duhu pospeševanja medkulturnega dialoga že od leta 1998 v aprilu obeležuje svetovni dan Romov s posebnimi dogodki.

V letu 2010 so se v SEM, ob prvem festivalu romske kulture *Romano Čhon* v Sloveniji, v sodelovanju z romskimi združenji (ZULIK in RAK) vrstile prireditve posvečene različnim vidikom romske kulture, ki se navezujejo tudi na kampanjo *Desetletje vključitve Romov 2005–2015* in na *Evropsko leto boja proti revščini in socialni izključenosti*. Da bi evropski prostor odprli za spoznavanje in razumevanje bogastva romske kulture in uveljavili ustvarjalnost Romov, je Svet Evrope leta 2008 dal pobudo za nastanek *Poti romske kulture in dediščine*⁷. V ta projekt so vključene Francija, Grčija,

⁵ Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je bil leta 1995 ustanovljen Oddelek za azijske in afriške študije s sinološko katedro, s katero SEM že ves čas intenzivno sodeluje. Avgusta 2009 pa je bil na FF v Ljubljani ustanovljen Tajvanski raziskovalni center v sodelovanju s Sinološkim društvom Yuan za utrjevanje in sodelovanje med Slovenijo in Tajvanom na vseh področjih, s poudarkom na izobraževalnih in raziskovalnih vsebinah. Decembra isto leto je Tajvanski raziskovalni center organiziral prvi znanstveni simpozij *Novi trendi v odnosih med Tajvanom in Kitajsko ter implikacije za Slovenijo*.

⁶ Na začetku 20. stoletja so se poleg moških tudi mnoge ženske odzvale na obete novega začetka in se podale na pot proti ravninam Severne Dakote. Te pogumne ženske, ki so jim rekli *homesteaders* (priseljenke, ki so dobile zemljo od države), so izhajale iz različnih kultur in okolij. Med njimi so bile *Yankees* (iz Nove Anglije in severnih zveznih držav), Skandinavke, Nemke, črnke, Židinke in Arabke, kar je le majhen izsek izredno pestre sestave priseljenc. Bile so mlade in stare – nekatere skoraj še najstnice, druge stare čez 60 let – a vse so pogumno lotile novega življenja na goli zemlji in odprtih ravninah. Nekatero so vse svoje življenje ostale na tej zemlji, druge so zemljo uporabile kot jamstvo za finančne posle ali v izobraževalne namene.

⁷ Za več informacij glej http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/routes/roma_EN.asp.

Nemčija, Romunija, Španija, Velika Britanija in Slovenija s Slovenskim etnografskim muzejem.

Razstava *Vidiš me – vidim te: kulturna raznolikost skozi romski pogled* je bila na ogled že v Strasbourgu oktobra 2009, v času predsedovanja Slovenije Odboru ministrov Sveta Evrope. Predstavlja rezultat projekta, ki proučuje vprašanje javne podobe in družbene vidnosti Romov ter vlogo fotografije pri razširjanju negativnih predstav in stereotipov o Romih. Obenem tudi raziskuje možnosti, kako je mogoče prav s pomočjo fotografije spremeniti utečene poglede na romsko identiteto in kulturo ter s pomočjo fotografskega aparata razširiti vizualna polja predstavljanja kulturne raznolikosti in drugačnosti.

270

Poleg razstave so se v aprilu zvrstile še številne druge prireditve, posvečene romski kulturi – plesne delavnice, filmi, koncerti in posvet na temo politične participacije Romov v Sloveniji.⁸

Najlepše izraelske ilustracije in Umetnost hebrejske pisave

V okviru razstav SEM-ovega pomladnega dialoga s kulturami in dogodkoma Ljubljane – Svetovne prestolnice knjige 2010 in Festivala – Literature sveta – Fabula 2010 sta bili predstavljeni še dve gostujoči razstavi iz Izraela, in sicer *Najlepše izraelske ilustracije* in *Umetnost hebrejske pisave*. Gre za primera razstav, ki z vidika socialne harmonije poudarjata, kako pomembna je pisana, zapisana beseda za človeštvo, za medsebojno razumevanje in sporazumevanje. *Najlepše izraelske ilustracije* je bila razstava knjižnih ilustracij v obliki posterjev, ki je prikazovala delo 15 vodilnih modernih izraelskih slikarjev in ilustratorjev predvsem otroških knjig. Druga – *Umetnost hebrejske pisave* je razkrivala starodavno tradicijo te pisave, ki izvira iz starodavne protokanaanske abecede, katere začetke zasledimo 1500 let pr. n. št.⁹

Drugi dogodki

V kontekstu prispevka SEM k socialni harmoniji gre poleg razstav kot primer poudariti še prireditvi, ki sta se odvili v SEM spomladi 2010. In sicer: *Javna razprava za najširšo civilno človekoljubno pomoč Darfurju* s Tomom Križnarjem in Suleimanom

⁸ *Romano čhon/Romski mesec* se dopolnjuje s kampanjo DOSTA!, ki je usmerjena v boj proti predsodkom in stereotipom do Romov. Kampanja DOSTA! poteka v okviru skupnega programa Sveta Evrope in Evropske komisije, v Sloveniji jo vodi Urad za narodnosti RS in se je uradno začela novembra 2008. Navezuje se tudi na kampanjo DESETLETJE VKLJUČITVE ROMOV 2005–2015 (Decade of Roma inclusion – <http://www.romadecade.org/about>), ki pomeni politično zavezo vlad držav članic Evropske unije k izboljšanju družbeno-ekonomskega položaja Romov in njihovega družbenega vključevanja in združuje vladne in nevladne organizacije po vsej Evropi. Navezuje pa se tudi na EVROPSKO LETO BOJA PROTI REVŠČINI IN SOCIALNI IZKLJUČENOSTI (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=637>), ki ga vodi Evropska komisija za zaposlovanje, socialne zadeve in enake možnosti.

⁹ To zgodnjo abecedo so uporabljali Izraeliti in njihovi sosodje v poznem drugem in zgodnjem prvem tisočletju pr. n. št. V 8. stoletju pr. n. št. se je iz protokanaanske abecede izoblikovala aramejska pisava, ki je kmalu prešla v uporabo po celotnem Bližnjem vzhodu. Ta pisava je znana iz Mrtvomorskih rokopisov iz časa od 2. pred našim štetjem do 1. st. našega štetja. Hebrejska pisava ostaja konservativna in celo v moderni dobi se je osnovna oblika črk le malo spremenila. Judovsko življenje se je vedno vrtele okoli hebrejske črke in knjige. Po iznajdbi tiska v 15. stoletju je rokopise pričela izpodrivati tiskana knjiga. Hebrejski pisarji so kljub temu nadaljevali svoje tradicionalno delo, ki je bilo od takrat omejeno predvsem na pisanje zvitkov Tore.

Z gostujoče razstave *Umetnost hebrejske pisave* (Dokumentacija SEM)

Jammousom, humanitarnim koordinatorjem na območjih v Darfurju¹⁰ in *Lončarski festival združenja Fabrika Fabijana* v SEM, ob katerem je bil posebej izpostavljen socialni vidik trajnostnega razvoja skozi projekt Vaja dela mojstra, ki je namenjen ranljivim skupinam in je financiran iz socialnih skladov EU.¹¹

Zaključek

Predstavljeni primeri delovanja Slovenskega etnografskega muzeja so manifest, kako z dediščino prispevati k medkulturnemu dialogu in bolj razumnemu svetu ter kako se lahko vpliv muzeja demonstrira v obliki razstav, dogodkov in drugih akcij, ki angažirajo, izzivajo in stimulirajo.

Zagotovo pa je, da bo prihodnost muzeje še bolj potisnila v smeri spopada s sodobnim družbenim okoljem ...

¹⁰ Prve sudanske predsedniške volitve od leta 1984 so ilegalne. Arabska diktatura, ki je prišla na oblast pred dvajsetimi leti z vojaškim udarom in jo haško sodišče obtožuje štirih največjih zločinov proti človeštvu, ne upa razglasiti rezultatov. ZDA in EU podpirajo volitve. Ogoljufani afriški domačini v luči referendumu o odcepitvi januarja 2011 grozijo z novo vsesplošno vojno.

¹¹ Vodi ga Urban Magušar iz Lončarskega ateljeja Slovenskega etnografskega muzeja na Metelkovi v Ljubljani, ki o sebi pravi: "Pretežno se ukvarjam z oblikovanjem in lončarstvom, mislim pa, da bi bil za moje delo primernejši naziv ohranjanje kulturnih vrednot."

Javna razprava za najširšo civilno človekoljubno pomoč Darfurju (Dokumentacija SEM)

Predstavitve projekta *Vaja dela mojstra* na Lončarskem festivalu (Dokumentacija SEM)